

Van iedereen en niemand

De helikopter en de Nederlandse krijgsmacht, 1945-2020

Door Rolf de Winter

Amsterdam (Boom) 2023

456 blz.

ISBN 9789024459131

€ 39,90

Onmiddels onmisbaar voor de operaties van land-, luchtmacht en marine, verliep de introductie van de helikopter bij de Nederlandse krijgsmacht allerminst makkelijk. In vergelijking met NAVO-bondgenoten was Nederland zelfs een late bekeerling. Waarom verliep de invoering van de helikopter bij de Nederlandse krijgsmacht zo moeizaam, terwijl de kansen en mogelijkheden van deze nieuwe technologie met de tijd steeds evidentier werden? En wat zegt dit over de Nederlandse defensieorganisatie? Rolf de Winter zet in *Van iedereen en niemand*, een bewerking van zijn proefschrift, uiteen welke inzichten zijn onderzoek naar het helikopterwapen hebben opgeleverd. Hij richtte zijn onderzoek op de beleidsmakers, het hoogste politiek-militair niveau van het ministerie van Defensie en de krijgsmacht, en hoe zij in de periode 1945-2020 de besluitvorming over de invoering van de helikopter inhoud en vorm gaven. De lezer is 'gewaarschuwd': dit is geen anekdotisch verhaal en plaatjesboek over hoe vliegers, technici en ander ondersteunend personeel met vallen en opstaan leerden hoe je de helikopter het beste kon inzetten; de resultaten van het onderzoek lezen, mede door de schrijfkwaliteiten van

de auteur, overigens net zo spannend en meeslepend.

Koude Oorlog en de tijd daarna

De Winter heeft goede gronden voor zijn onderzoeksvragen, want het duurde goed een halve eeuw voordat de helikopter een stevige verankering vond binnen de Nederlandse defensie. Chronologisch brengt hij de introductie van de helikopter onder in vijf episodes, van pionieren naar hoofdwapensysteem. Bij de Nederlandse defensie was er na de Tweede Wereldoorlog weinig belangstelling voor de helikopter; de massale inzet van helikopters door bondgenoten tijdens de Watersnood van februari 1953 leek dit aanvaardbaar te veranderen. Toch kreeg de helikopter tijdens de Koude Oorlog vanuit de krijgsmachtdelen niet dezelfde prioriteit als bij de bondgenoten, waarbij de NAVO wees op specifieke taken als onderzeebooten en pantserbestrijding. De helikopter werd 'stiefmoederlijk' behandeld, zegt De Winter. Er werden wel helikopters aangeschaft, maar zonder deze te voorzien van adequate uitrusting. De inzet bleef beperkt tot ondersteunende taken, in een brede variëteit, tot en met taxidiensten toe.

Het einde van de Koude Oorlog luidde een heroriëntering in op de taakstelling van de Nederlandse defensie. Naast de bescherming van het eigen territorium en de collectieve NAVO-verdediging gold als ambitieus niveau nu tevens mondiale inzet voor internationale vrede en veiligheid, naderhand aangevuld met civiele steunverlening (de 'nationale taak'). De investeringen hiervoor in vernieuwing van de helikoptervloot betaalden zich uit. De helikopter bleek al snel uiterst geschikt - zelfs onmisbaar - voor de uitvoering van dit brede takenpakket. Het ging zelfs zover dat de talrijke internationale missies en de hoge uitzenddruk problemen opleverden met het inzetbaar houden van personeel en materieel; opwerkprogramma's en reguliere training streden om prioriteit. Met het oprichten van het Defensie Helikopter Commando (DHC) in 2008 werd de organisatorische versplintering losgelaten. De investeringen van de afgelopen tien jaar in nieuw en verbeterd materieel liggen in het verlengde van dit lange traject van de transformatie van de helikopter naar hoofdwapensysteem van de Nederlandse krijgsmacht.

Onderzoeksvragen

De Winter stelt dat de redenen voor dit moeizame proces slechts onvolledig in eerder Nederlands of buitenlands onderzoek zijn uitgediept. Hij formuleerde zelf een vijftal vragen waarmee hij systematisch elke episode (van pionieren naar hoofdwapensysteem) ontleeft en analyseert. Deze onderzoeksvragen - helikoptertechnologie; strategie, doctrine en tactiek; taakopvatting; politiekambtelijke actoren en besluitvorming; organisatorische inbedding en ontwikkeling - hadden op verschillende momenten een

verschillende invloed en beïnvloeden bovendien elkaar. Er is dus geen rechtlijnige historische ontwikkeling, wat de analyse er niet makkelijker op maakt.

De onderzoeksvragen rond helikoptertechnologie, strategie, doctrine en tactiek en organisatorische inbedding leveren relevante informatie op voor een beter begrip van veel problemen die de introductie van de helikopter vergezelden. Maar deze verklaren alleen ten dele waardoor en hoe de helikopter zich kon ontwikkelen tot hoofdwapensysteem. Het beschikbaar komen van nieuwe of verbeterde helikoptertechnologie vertaalde zich namelijk niet altijd automatisch of direct in omarming ervan door de krijgsmacht. Niet-technologische factoren (economisch, cultureel en politiek) hadden storende en vertragende effecten. Verder was de Nederlandse doctrineontwikkeling nooit leidend voor invoering van de helikopter bij de krijgsmacht; die vond plaats als 'canonisering achteraf'. De organisatorische inbedding van helikopters verdeeld over de drie krijgsmachtdelen, besloten in 1953, stond de ontwikkeling van het helikopterbeleid decennialang in de weg, concludeert De Winter.

Taakopvatting en bewindslieden

De Winter wijst twee factoren aan als 'de voornaamste verklarende bouwstenen' voor zijn onderzoek. De eerste is taakopvatting. Hoewel er sinds de jaren 50 altijd een opdracht heeft gelegen voor de inzet van helikopters, vulden land-, luchtmacht en marine deze taakstelling maar matig in. De taakstelling strookte niet met de taakopvatting van de krijgsmachtdelen. De gevestigde belangen van land-, luchtmacht en marine leidden

steevast tot de keuze voor traditionele wapensystemen (tanks, vliegtuigen en fregatten). Rond de helikopter ontbrak het in de hogere beleidsregionen volgens De Winter namelijk aan kennis van en visie op de kansen en mogelijkheden die de inzet van helikopters bood. Die kennis en visie was er wel in de onderste regionen van de defensieorganisatie en bovendien versnipperd over de krijgsmachtdelen. De "intellectual mastery" van deze nieuwe technologie", zegt De Winter, bleef daardoor onvoldoende. Hij is niet mals met zijn kritiek op de toenmalige beleidsmakers en concludeert dat het vasthouden aan de traditionele taakopvatting zelfs ten koste ging van de integrale slagkracht van de krijgsmacht. Pas toen dit patroon vanaf de jaren 90 veranderde, en taakstelling en taakopvatting beter op elkaar aansloten, kwam er meer prioriteit bij de helikopter te liggen. De tweede factor die De Winter noemt is de invloedrijke rol van de politiek-ambtelijke leiding van het ministerie van Defensie in het besluitvormingsproces. De bewindslieden van Defensie waren natuurlijk lange tijd verantwoordelijk voor het hierboven geschilderde beeld van taakstelling en taakopvatting. Materieelprojecten hadden ook last van politieke beïnvloeding. Maar anderzijds is de samenwerking tussen de krijgsmachtdelen en de organisatorische integratie die de invoering van de helikopter juist zo ten goede kwam, op politiekambtelijk niveau besloten en zekergesteld. De Winter zegt dat zodoende, vanuit de factoren taakopvatting en politiekambtelijke actoren, een 'meerdere' verklaring ontstaat voor de wijze waarop de krijgsmacht omging met de introductie van de helikopter. Deze onderzoeksfactoren

zijn doorslaggevend in de beantwoording van zijn onderzoeksvragen.

Bruikbare analyse

De Winters onderzoek beschouwt de volle breedte van de effecten van de introductie van een innovatief wapensysteem op de defensieorganisatie. Voor de invloed van bedrijfs-cultuur en personele consequenties op de besluitvorming op beleidsniveau is naar verhouding evenveel aandacht als voor de invloed van technologie en materieel-logistiek. 'Beleid' onderzoeken en beschrijven leidt makkelijk tot (te) veel detail of juist veel abstractie. De Winter heeft in zijn boek een goede balans gevonden: voldoende abstract om 'alles' te kunnen vertellen, zonder vaag te worden. Waar hij ziet dat beleid tekortschiet, inconsistent of incongruent is, brengt hij dit duidelijk onder de aandacht. De soms licht ironische toon lijkt een doelbewuste keuze om een kritische beschouwing kracht bij te zetten. Het boek is niet alleen een aanrader vanuit militair-geschiedkundig oogpunt; ook voor hen die meer willen weten over de effecten van de introductie van innovatieve technologie is dit een tot nadenken stemmende analyse. De Winter claimt terecht dat zijn analyse bijdraagt aan 'bredere inzichten, die de helikopter, sec beschouwd als innovatief wapensysteem, ver overstijgen'. De analyse zou zelfs zo maar kunnen dienen als model ter ondersteuning van de besluitvorming voor soortgelijke toekomstige projecten. ■

Lt-kol b.d. drs. Jan-Leendert Voetelink